RUKA PETRA NIKOLINA

Neko mu javi pismom da je Vićentije Rakić u Budimu štampao pjesmu o pobjedi crnogorskoj na Krusima. No, vladika tada ne nađe vremena da pjesmu potraži preko kojeg znanca i tako je njegove oči nikad ne vidješe.

Muči ga pitanje: šta li na ovim stranama smjera francuska sila? Hoće li se njeni dragoni razgranati kroz balkanske gudure, tražeći saveznike među nezadovoljnim i potištenim? Kako da se drži prema njemu usamljeni vladika sa svojom malom zemljom? Čini mu se: zasad ne smije ničim izazvati gnjev te prodorne sile; valja biti u dobru s njom. A ko zna, ta sila ruši stare trošne prestole, pa će možda razagnati tursku memlu i mrak sa Balkana. Obnoć vladika zadugo sna nema. Treba li samo drijemati i čekati ili već sada činiti nešto? Rusiju ne izdati, to nikad! Ali, zašto ipak ne potražiti neku vezu s Francuzom? Možda tek toliko da se opipa ili nasluti koje su im prave namjere i gdje je u svemu tome sloboda crnogorska i sloboda ostale braće, posijane među planinama balkanskim. I, što duže misli i premišlja o tome, sve određenije osjeća da ne može ostati svezanih ruku i potajno javlja Lapradu: neka ponudi Napoleonu savez sa Crnom Gorom, ratnici crnogorski biće spremni da zajedno s Francuzima djejstvuju za oslobođenje balkanske raje. No, ne bi povoljna odgovora, niti vladika razbistri svoje sumnje i nade: hoće li Francuzi nadirati ovamo i – ako hoće – da li će biti oslobodioci ili novi tlačitelji? "Ako je ovo drugo, ne trebaju nam – i previše je

takvih na ovoj staroj vjetrometini! A loš je znak i to što su se ujaranili sa skadarskim pašom."

Bješe se zanio nad hartijom: piše pismo i kori dva popa koji se pokoškaše oko nurije.

"Svako se danas svađa, pa i popovi, a već i mnogi kaluđeri ne mogu se trpjeti!" – misli vladika i niže srdite redove. Htio je da im napiše samo nekoliko smirenih riječi i da im pomirnički sastavi ruke, ali mu se ispod pera otimaju jetke riječi. On se malo kasnije zagleda u papir – očima prebra napisano.

"Ne ide! Zar da mitropolit prospe ovakvu srdžbu na svoje pastire. I s njima se mora blago i poučno, ali im isto pokazati prijeteći prst, neka ne zaborave na strah božji!"

Namnožilo se tih popova, pa im nurije male i oskudne; ima popova sa po desetak kuća u nuriji. Pa ko će ga držati, ko li ga hraniti kad ništa ne radi? Nosi se kao i svaki drugi čovjek, paše oružje i ide u bojeve i četovanja. Ni po čemu ga ne možeš poznati da se odvojio kao sluga božji ako malo brade ne pusti. A vladika bi upravo to htio: da se nekako, po nečemu, razlikuje od ostalog naroda. Možda bi onda više pazili na svaki svoj korak. Kad bi mogao učiniti da bar nose drukčije kape, da se tako obilježe – morali bi imati kape ljubičaste boje. I kad bi se moglo da popovi ne trguju – trgovčeva duša brzo se sliže i pobratimi s đavolom. Ovako, narod zove popove bijelo sveštenstvo i tako ih razlikuje od kaluđera, koji vuku na sebi crne mantije i natiču kamilavke i puštaju dugačke brade i kose.

Uto stupi pred vladiku pop Marko Radović, starješina "kuluka" koji je nedavno bio izabran.

Vladika se našali:

Ja o popovima, a pop na vrata!

Nije mi do šale! – odsječe pop, a oči mu crvene.

A da šta je, pobogu?

Ne pitaj.

Đe ti je kapa što je nose sudije?

Maši se pop u njedra i izvadi kapu od svite, unaokolo zlatom izvezenu – bila je sva prašnjava i zgužvana.

Evo ti je, sveti vladiko, ne mogu je više od zazora nositi! Mi i nijesmo nikakve sudije kad nam se može udarati na obraz!

Neka, pope Marko! Ne smijemo se vraćati s pola puta. Jesmo li rekli da ćemo sud uvesti? Jesmo. Podržasmo li ga svi dogovorno? Podržasmo i odredismo najbolje ljude. Učinismo li to od kakva bijesa ili da se po narodu dičimo s kapama od svite? Ne. Potreba je bila da se posluži dobru svakoga Crnogorca. Jesam li vam rekao da će biti lako? I ja i svaki od vas sudija znali smo da će nam se ispriječiti svakojake nezgode. I u svatove kad se krene, na putu može iskrsnuti neprijatnost ili nesreća...

Ali ovo je prevazišlo mjeru!

Onda kazuj šta je.

Siđem ja s Oboda k Rijeci i – kako nema mosta – pogledam okolo ko bi me prevezao. Spazim Petra Nikolina...

U glavu ga znam.

Eto, svakoga poznaješ. Baš on bješe. Kažem mu lijepo: "Prevezi me, Petre, pa ti neću ostati dužan." Onamo je voda uska, tek dvaput da se mahne veslom. On prigna čun, ama sve nekako preko volje. Uskočim ja k njemu, a on ne zbori ništa, samo stiska zube i katkad pogleda moju kapu. Kad smo bili nasred vode, protisnu kroz zube: "Šetate se po narodu, a kapice zlatom opšivene!" Samo to reče i – eto nas na drugoj strani. Čim iskočismo, on nenadno mahnu rukom – sletje mi kapa s glave. Ja se od čuda skamenio. A on šta čini? Gazi mi kapu, a Riječani izviruju i podbrckuju se. Da potegnem oružje? Kako ću, sudija sam, od suda mi valja tražiti pravdu...

I sve bi tako?

Nijednu ne pridadoh.

A da ga nijesi što uvrijedio ili mu je ikad ostalo nešto krivo na tebe?

Nikad i ništa. Samo sam čuo od nekih ljudi: žao mu što on nije izabran za sudiju.

Znači, taj ga oganj podžiže!

Evo ti kapice, sveti vladiko, podaj je drugome!

Vladika primi kapu, otrese prašinu s nje i poravna je dlanom, pa kroči naprijed i metnu je opet na glavu popa Marka.

Zna: velika je sramota za čovjeka ako mu neko otme ili namjerno obori kapu s glave. Ubica je sa svoje žrtve skidao oružje, a od odijela samo kapu, i onda bi tu kapu nosio, i to je trofej. A mnogo je teže što je oborena kapa sa glave sudijine – bruku će vjetrovi da raznesu dalje no što se nadaš.

I mahnu vladika rukom, kao da sabljom nešto odsjeca. To bi znak da više progovora nema.

I uputi k Njegušima glasnika i poruku:

Neka mi dohita trista Katunjana!

Pop Marko se skrajnu. Ćuti i čeka šta će biti.

Šta li je naumio vladika? On se i nema na koga osloniti do na svoje Njeguše i druge obližnje Katunjane. Niti ima stalne vojske, niti druge kakve moći da bi ukrotio samovoljne ljude.

Sjutradan se vladika krenu s vojskom pravo u Gornji Ceklin – Gornjak. Sazva narod i glavare. Sabra se i "kuluk".

Odmah objavi zašto je sazvan ovaj skup i reče kako je Petar Nikolin, sramoteći sudiju, bacio ljagu na obraz i vladici i svim glavarima crnogorskim, koji su potvrdili sud i obećali da će mu čuvati ugled.

Krivca moramo kazniti! – trešti vladičin glas. – A za to ovdje imamo sud. Neka mu pristupi Petar Nikolin i neka primi osudu za svoju samosilnost.

Priđe Petar, blijed, ali prkosna držanja. Sud ga pred svima ispita i nađe da je kriv. I brzo pade odluka: da mu se smjesta odsiječe desna ruka, ona ista ruka kojom je oborio kapu s glave popa Marka.

Presuda bi oglašena.

Muk je i sagnute glave onamo gdje stoje Gornjaci.

A Petar Nikolin odskoči natrag prema svojim Donjacima i odlijegnu njegov povik:

Ne pustite me, braćo!

Uzrujaše se najprije njegovi najbliži rođaci:

Ne damo se ni Turcima da nas sijeku!

Ovamo, Petre!

Ovamo pod bratsko krilo!

Za to li su doletjeli Katunjani?

Brzo se uzmutiše svi Donjaci. Ruke se latiše oružja, potamnješe zenice. Neki se već izmiču k međama.

Ne damo ruku Petra Nikolina!

Zar da nam se ovako žestoko na obraz udari?

Ako treba da ginemo, tu smo – na biljezi!

Ne trpimo Katunjane nad sobom! I mi smo nekakvi Srbi!

Ne valja ti rabota, vladiko!

Vodi natrag one svoje ubojice!

Vladika ublijedio, širi ruke i hoće nešto da progovori, ali mu glas nekako piskav i slab – on ni sebe ne čuje usred silne graje i pometnje.

Tada istupi jedan od glavara iz Gornjaka:

I mi smo za ceklinsku slogu. Đe se posiječe ruka Petra Nikolina, tu se siječe i moja i svakoga Ceklinjanina!

I najednom, u tren oka, stvori se čista ledina između

Ceklinjana i Katunjana. I ukrstiše se teške riječi i spremne se cijevi pogledaše oko u oko.

Ona umirnička težnja vladičina – dublja i jača od svega u njemu – gurnu ga najednom k toj čistini. Ne gubiti ni trena više! Tu je ona opasna mukla praznina, iz koje može planuti puška.

Braćo Crnogorci, otrijeznite se! Što će natezanje pušaka, što li oči zakrvavljene? Došli smo ovdje da red i mir postavimo, a ne da posijemo još grđu smutnju! Velim vam ono što je i sud rekao: ne tražimo ruku Petra Nikolina da bismo ga osramotili, niti će biti oglašen za zločinca. Tražimo kaznu samo radi primjera svakome Crnogorcu i da se sud zaštiti!

Ne damo ruku Petra Nikolina!

Ne, preko nas živih!

Ni sudije nijesu sveci!

Evo nas da se ogledamo, pa – šta ko makne!

Sad vladika podiže ruke i izgovori malo slabijim glasom – vidi se, nešto stravično i oporo klonulo je u njemu; to više nije glas osvetnika, već skrušeni govor narodnog pastira:

Ako li nećete i ne date, činite kako vam je volja. Meni je danas draža sloga crnogorska i makar jedna kap čiste krvi no svi sudovi na svijetu...

Sudije obaraju glave, a u njemuj se, za tren samo, napregne malaksala volja:

Ali od svakoga tražim da sud poštuje. Nikome neće biti oprošteno! To da znate i upamtite!... A sad, ne tražim od vas ništa drugo, no da se u miru raziđete svojim kućama. Neka se između vas ne prekida staza sloge i razuma, a olovo čuvajte za tuđince koji nasrću na vašu slobodu! Hajte, braćo Ceklinjani, svojim domovima! Hajte, braćo Katunjani, prema Lovćenu!

Ogrnuti mukom, raziđoše se Crnogorci. Ostade samo ugažena ledina. A Petar Nikolin odnese svoju ruku. Vidjelo se kako je zagleda i dodiruje lijevom, pa zamahne njom ili je pritisne čas uz bok a čas uz prsa. Oni najbliži prilaze da mu stisnu šaku.

Vladika nevoljno kraće k manastiru.

"Je li ovo poraz? Nije li se danas porušilo ono što sam odavno započeo – uvođenje poslušnosti i pravedna suda? Rekli su: ne, i okrenuli su puške i prihvatili se noževa. A ti si odstupio, zajedno sa svojim kulukom i Katunjanima (što li ih kretah, zaboga? je li i mene plaha krv zanijela neputem?). Odstupio si ti, glasoviti vladika, a nijesi se dao ni Bušatliji ni jačim silama! Ovo je poraz, uzmak!"

Odbija da se popne na konja. Pješke će, zemlji je bliže; i da ga narod ne gleda izdaleka. I da kazni sebe.

"A šta ti je danas? Što potpaljuješ sujetni oganj u grudima? Ono što ti se čini da je poraz, možda je pobjeda. I možda veća nego ona nad Bušatlijom. Poslušali su tvoju riječ... Jesi li prvo morao da pobijediš sebe? Jesi, jesi. Ono zle, surove krvi morao si u jedan mah da utuliš, i tebe je hajdučka sisa zadojila, pa ti u dubinu krvi zaplamsa mrak. Svoju si kičmu savio. To je pobjeda kojoj bi se valjalo radovati i obrnuti k nebu zahvalne oči. I druga je pobjeda što si za tren smirio stotine vučjih očiju... Kapa kulugdžijska ne može se zaštititi silom – odveć su ponosni moji Crnogorci. Neka ti kapa stekne ugled i poštovanje samo pravednim suđenjem i čestitim držanjem svakog sudije... Eto, što to ne rekoh na skupu, što ne izgovorih te i takve riječi! Tek se sada sjetih i pribrah – svaki trenutak ima svoje damare, svoju uzrujanu ili smirenu krv pod kožom"...

Glasnuše se puške i kliktaji.

Do vladike dopade jedan seljak:

Ha, poteci, sveti, isklaše se Katunjani i Ceklinjani!

A zbog čega? Maloprije se u miru razdvojiše.

Ko će ga znati. Rekoše: Katunjani su kivni zbog one svađe na skupu, pa zajmiše strugarsku stoku. A ovi, rekoše...

Konja! – viknu vladika.

I odjuri ne gledajući hoće li se satrijeti.

Uskoči pravo tamo gdje olovna zrna pijuču nad kamenom.

"Evo tvoje pobjede" – tuklo mu je u ušima.

Ranjenici su već lomili zube da ne jauknu, ko na busenu, ko uz stijenu prislonjen.

Otimači! Hajduci!

Vratite svako opljačkano grlo!

A Katunjani prkose:

To vam je za uvredu!

I nas i vladiku ste preko očiju udarili!

Zapamtićete ovaj dan!

I zapraštaše puške i vični ratnici se skokom prebacuju od kamena do kamena.

Ugledaše vladiku. Stoji između zakrvljenih. Onako visok i prav, stoji kao pobodeno crno koplje usred sivine. Podiže uvis obje ruke i maše krstom, za koji rekoše da ima čudotvornu moć. Pokraj njega dahće bijelac mokrih sapi.

Umuknu svaka puška.

Ljudi ostadoše na svojim mjestima – niko ni k ranjeniku.

Najednom, njisnu bijelac. Njisnu nekako bolno, pa zastriže ušima i onjuši miris baruta.

Vladika pruži lijevu ruku i pogladi ga po grivi.

Tišina. Vladika se osvrnu: sa lijevog katunskog boka odvoji se neveliko grlo, bješe u njemu i krava i ovaca. Niti ih ko tjera, niti ih vabi – sama se stoka uputi ka svojim pasištima.

Tada vladika progovori:

Sad je vrijeme da pomislite na svoje domove. Pokupite one koji se u krvi valjaju i ublažite im rane; a ko je izdahnuo, neka mu je pokoj vječni. I kažem vam: ovoga trena i na ovome mjestu neka se između vas prebije svaka mržnja i zla krv!

Opet se ljudi počeše razilaziti.

Vladika ostade na onom mjestu, sam i zamišljen. Niko mu nije pristupio, niti ga zvao da krene. Tu gdje on stoji, tu je sad granica mira – tu je presječena paljba, tu je pala presuda i zdravima i okrvavljenima.

Stoji vladika, sumoran – crni barjak opušten niz koplje. Stoji, a niz jednu i drugu stranu odlivaju se mržnja i pomama. I sve je šira praznina oko njega. Živi potoci hitaju u svoje plemenske slivove.

Kad se glasovi odaljiše, vladika prinese krst uz prsa i osjeti kako se stišnjava kucanje srca. Još jednom pomilova konjski vrat, pa se hitnu u sedlo, ne primjećujući svoje momke u blizini.

Pogleda: i na jednoj i na drugoj strani njihaju se nosila niz strme putanje.

Ne odolje mu srce. Istisnu ljutu kletvu:

Šta učini, Petre Nikolin! Šta učini da se ovoliko mržnje i zla danas zbog tebe jednoga izrodi! Šta učini, živi te oganj iz neba sagorio, dabogda!

U narodu ostade kazivanje: te iste godine Petar Nikolin izgorio je od munje sa svoja dva sina. Mnogi povjerovaše – to je zbog one vladičine kletve.

SADRŽAJ POGLAVLJE 20.